

Dit boekje gaat over veilige seks in de prostitutie. De informatie is zowel bedoeld voor beginnende prostituees als voor vrouwen die al langer in het vak zitten. Je kan in dit boekje lezen hoe je jezelf en anderen het beste kan beschermen tegen seksueel overdraagbare aandoeningen (soa) en wat je het beste kan doen als je denkt dat je een soa hebt. Verder staat er informatie in over de verschillende soa die er zijn, over soa-onderzoek, over voorbehoedmiddelen en andere zaken die van belang zijn om gezond te blijven.

www.werkplekforum.nl

Een forum vóór en dóór sekswerkers!

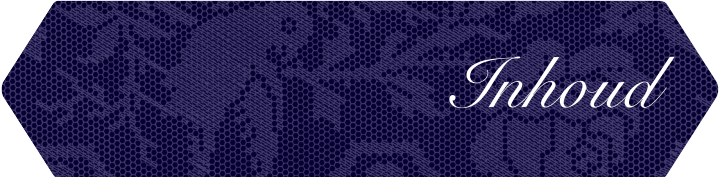
Op dit forum kan je ervaringen met werkplekken delen met collega's.

Als je op zoek bent naar informatie over werkplekken kan je hier ook terecht.

Daarnaast kan je met collega's praten en je werkervaringen uit het vak uitwisselen.

1	<i>Veilige sex</i>	05
2	<i>Condoms en glijmiddelen</i>	09
3	<i>Soa, kenmerken en behandeling</i>	19
4	<i>Soa-onderzoek</i>	35
5	<i>Sponsjes en spoelen</i>	43
6	<i>Zwangerschap en voorbehoedmiddelen</i>	47

Inhoud

7	<i>Prostitutie in de praktijk</i>	53
	<i>Adressen, websites en telefoonnummers</i>	61

Veilige seks

1

*Als je in de prostitutie werkt
wil je natuurlijk geen
seksueel overdraagbare
aandoeningen (soa) krijgen.*

*Daarom is het belangrijk
dat je weet hoe je veilig
kan werken.*

Wat is veilige seks?

Veilige seks betekent dat je jezelf en anderen beschermt tegen een besmetting met soa. Een soa kan je krijgen als je aan seks doet waarbij onbeschermd contact plaatsvindt tussen vagina, penis, mond of anus. Ook als er, over en weer, contact met lichaamsvocht voorkomt, zoals vaginaal vocht, voorvocht, en sperma. Als je altijd veilige seks hebt, is de kans heel klein dat je een soa oploopt.

In je werk kom je klanten tegen die allemaal iets anders willen. Bepaal voor jezelf wat je wel en wat je niet wilt doen. Hieronder volgt advies om veilig te werken met de verschillende sekstechnieken.

Veilige seks bij verschillende technieken

VAGINALE SEKS (*intiem, neuken*): met condoom en zonodig extra glijmiddel op waterbasis.

ORALE SEKS (*pijpen, Frans*): met condoom.

ANALE SEKS (*kontneuken, Grieks*): met condoom en veel extra glijmiddel op waterbasis.

AFTREKKEN: kan zonder condoom. Als je een wondje op je hand hebt, dek het af met een pleister.

VINGEREN: kan zonder condoom.

ANAAL VINGEREN: met dunne latex handschoen of een condoom om je vinger en glijmiddel.

ZOENEN (*tongzoenen, French kissing*): niet zoenen als je blaasjes, zweertjes of korstjes op en rond de mond van je klant ziet of ze zelf hebt. Herpes wordt namelijk door zoenen gemakkelijk overgedragen.

BODY-TO-BODY MASSAGE: kan zonder condoom. Zorg er wel voor dat er geen sperma in je mond of vagina komt.

TRIO'S EN GROEPSSEKS: als je van partner wisselt, gebruik dan steeds een nieuw condoom en glijmiddel.

VERSCHILLENDE TECHNIEKEN NA ELKAAR: als je van techniek verandert, bijvoorbeeld van anaal naar vaginaal, neem dan een nieuw condoom en glijmiddel. Op deze manier voorkom je dat bacteriën uit de anus in de vagina terechtkomen.

Orale seks en condoomgebruik

Dat vaginale of anale seks zonder condoom niet veilig is, is bij de meeste mensen wel bekend. Veel mensen weten niet dat je ook een soa in je mond of keel kan krijgen als gevolg van onveilige orale seks. In de prostitutie komt orale seks veel voor en bij prostituees wordt relatief vaak een soa - bijvoorbeeld gonorroe of chlamydia - in de mond gevonden. Gebruik daarom ook bij orale seks een condoom.

Bij de sociaal verpleegkundige soa/aids van de GGD of op de soa-polikliniek (zie adressen achterin) kan je terecht voor méér informatie over veilige seks. Je kan ook kijken op het Internet: www.indeprostitutie.nl of www.soa aids.nl.

Condoms en glijmiddelen

2

*Om de seks veilig te houden
heb je goede informatie nodig over
condooms en glijmiddelen.
Niet alle condooms zijn geschikt
voor veilige seks en niet
alle glijmiddelen zijn hetzelfde.*

*In dit hoofdstuk vind je
de belangrijkste informatie over
condooms en glijmiddelen.*

Condoms

Een condoom is een dun hoesje dat over een stijve penis afgerold wordt. Het beschermt je tegen zwangerschap én tegen soa.

Wat zijn goede condoms?

Er zijn veel verschillende soorten condoms op de markt. Niet alle condoms zijn van goede kwaliteit. Let bij het kopen en gebruik van condoms op de volgende zaken:

DE CE-CODE: alle goedgekeurde condoms hebben zo'n CE code op de verpakking.

DE UITERSTE GEBRUIKSDATUM OP DE VERPAKKING: ná deze datum is het condoom niet meer gegarandeerd veilig en kan je het niet meer gebruiken.

DE VERPAKKING: als de verpakking beschadigd is, is het condoom niet meer betrouwbaar en moet je het niet gebruiken.

Als je in een bedrijf werkt, kan je de condoms die daar voorradig zijn gebruiken als ze voldoen aan bovenstaande eisen. Een goed condoom is ook een condoom waar jij prettig mee werkt. Zolang wordt voldaan aan de kwaliteitseisen, kan je zelf bepalen welk condoom jouw voorkeur heeft.

Welke soorten condoms zijn er?

Er zijn condoms verkrijgbaar van verschillend materiaal en in verschillende vormen en maten. Er zijn condoms van latex (rubber) of van polyurethaan (kunststof), dikke en dunne condoms, met of zonder zaadreservoir, met of zonder ribbels en met of zonder glijmiddel.

LATEX CONDOOMS

Latex condoms worden het meest gebruikt. Latex condoms zijn er in verschillende maten, diktes en kleuren. Zoals Glyder Ambassador, Euro Glider of Chess. Hot Rubber Easy is een wat ruimer condoom. The Hot Rubber company levert ook zwarte condoms. De latex condoms met een CE code zijn geschikt voor vaginale en anale seks. Voor orale seks zijn er speciale condoms met een smaakje. Als die een CE-code hebben, kunnen ze ook voor vaginale of anale seks worden gebruikt.

POLYURETHAAN CONDOOMS

Polyurethaan is een plastic. Daarom zijn deze condoms geschikt voor mensen die allergisch zijn voor rubber. Heb je een rubber-allergie, of als je klant of je partner daar last van heeft, gebruik dan deze condoms. Ezon en Avanti van Durex zijn gemaakt van polyurethaan.

VROUWENCONDOOM

Het vrouwencondoom (*Femidom*) is ook van polyurethaan. Het moet in de vagina worden ingebracht. Je kan het gebruiken wanneer een klant problemen heeft met gewone condoms.

Hoe bewaar je condoms?

Condoms moeten zo bewaard worden dat de verpakking intact blijft. Berg ze apart op zodat ze niet in aanraking komen met scherpe dingen, zoals een nagelvijltje. Als de verpakking beschadigd is, is het condoom niet meer veilig voor gebruik.

Goed condoomgebruik

Hier zijn de regels voor goed condoomgebruik.

Zorg ervoor dat er geen contact plaatsvindt tussen penis en vagina, mond of anus voordat je het condoom omdoet.

Scheur de verpakking voorzichtig open. Pas op dat je met scherpe nagels het condoom niet beschadigt, ook bij het omdoen.

Houd het gesloten eind van het condoom tussen je duim en wijsvinger. Er mag geen lucht in het topje zitten. Dat topje moet ruim genoeg zijn (1-2 cm) om het sperma op te vangen.

Doe het condoom pas om als de penis goed stijf is. Rol het dan helemaal af tot het einde. Doe wat glijmiddel op het condoom.

Zorg dat de klant na het klaarkomen de penis meteen terugtrekt. Houd daarbij zelf het condoom op zijn plaats door de condoomrand vast te houden. De penis kan na het klaarkomen snel slap worden, waardoor het condoom gemakkelijk afglijdt.

Rol het condoom af, knoop het dicht en gooi het weg in de vuilnisbak.

Glijmiddel

Glijmiddel is een smeermiddel dat je kan gebruiken bij seks. Op de meeste condooms zit al een beetje glijmiddel. Aan sommige extra stevige condooms is geen glijmiddel toegevoegd maar zit het er apart verpakt bij. Je kan glijmiddel ook los kopen, in een flacon of in zakjes.

Waarom glijmiddel?

Met een droge vagina kan neuken pijnlijk zijn en kan het condoom gemakkelijk scheuren. Als je glijmiddel gebruikt is het risico dat het condoom scheurt veel kleiner. Bij anale seks moet je altijd veel glijmiddel gebruiken, omdat de anus van zichzelf niet vochtig wordt. Het glijmiddel dat al op het condoom zit, is niet voldoende voor anale seks. Zonder extra glijmiddel is anale seks pijnlijk en loop je een groot risico dat het condoom kapot gaat.

Hoe gebruik je glijmiddel?

Bij vaginale seks doe je een paar druppels glijmiddel over het afgerolde condoom. Als je dat prettig vindt - bijvoorbeeld omdat je vagina erg droog is - doe dan ook wat glijmiddel in je vagina. Doe bij anale seks ruim glijmiddel over het afgerolde condoom en in je anus.

Wat zijn goede glijmiddelen?

Gebruik voor seks met een latex condoom altijd een glijmiddel op

waterbasis. Dit bevat geen vet of olie. Latex lost op in oliën en vetten waardoor het condoom kapot gaat. Goede glijmiddelen zijn: Durex Bene-Luxe Jelly, Topgel van Durex, Sensilube, Wet Stuff en K Y Jelly. Je kan ook Eros of Slik kopen, glijmiddelen op siliconen-basis. Deze glijmiddelen zijn ook geschikt voor erotische massage en bevatten geen middelen die het condoom aantasten.

Wat moet je NIET als glijmiddel gebruiken?

Gebruik dus geen producten die oliën of vetten bevatten zoals vaseline, baby- of massageolie.

Vermijd ook producten met parfum. Geparfumeerde producten tasten de slijmvlies van je vagina en anus aan, waardoor de kans om een soa op te lopen groter wordt.

Gebruik nooit een glijmiddel dat nonoxynol-9 bevat.

Nonoxynol-9 tast het weefsel van je vagina en anus aan, waardoor je vatbaarder wordt voor soa.

Heb je gemasseerd met een vethoudend product zorg er dan voor dat je jezelf en je klant voor de seks goed wast met water en zeep.

Voor meer informatie over condooms en glijmiddelen: de Condomerie in Amsterdam. Je kan daar terecht voor alle vragen over condooms en glijmiddelen. Zij kunnen ook voor je nagaan of condooms van een onbekend merk betrouwbaar zijn (020 - 627 41 74 of www.condomerie.com).

Klapcondoom

Het komt voor dat een condoom scheurt of afglijdt. Als je regelmatig een 'klapper' hebt, ga dan eens na wat de oorzaak zou kunnen zijn. Dan kan je het in de toekomst voorkomen.

Hier de mogelijke oorzaken van een kapot condoom op een rij:

- ◆ *Je gebruikt geen of te weinig glijmiddel.*
- ◆ *Je gebruikt een product dat niet geschikt is en vet of olie bevat.*
- ◆ *Er gaat iets mis bij het omdoen van het condoom:
je hebt het met je nagel beschadigd, er zat lucht in het topje of het condoom was niet goed afgerold.*
- ◆ *Het condoom is droog geworden van langdurig neuken en je hebt geen extra glijmiddel toegevoegd. Neem een nieuw condoom bij seks die langer dan een kwartier duurt.*
- ◆ *Je gebruikt condooms van slechte kwaliteit.*
- ◆ *Het condoom is over de gebruiksdatum.*
- ◆ *Het condoom is niet goed bewaard, waardoor de verpakking kapot is gegaan. Een klein gaatje in de verpakking kan een condoom al onbruikbaar maken.*
- ◆ *Je gebruikt een vaginale crème, zoals Canèsten. De meeste vaginale crèmes bevatten vet.*

Wat te doen bij condoombreuk?

Als je condoom is geklapt of afgegleden, ga dan zo snel mogelijk naar het toilet. Plas goed uit, blijf dan even zitten zodat eventueel sperma uit je vagina kan vloeien. Je hoeft hier niet voor te persen. Was vervolgens je vagina voorzichtig uit met lauw water of Lactacyd (te koop in drogisterijen).

Wat moet je NIET doen bij een condoombreuk?

- ◆ *Spoel niet met een sterke waterstraal. Eventuele ziektekiemen en sperma komen hierdoor alleen maar dieper in je vagina.*
- ◆ *Gebruik ook geen ontsmettende vaginale crèmes. De kans op besmetting met soa kan groter worden, omdat deze crèmes het slijmvlies van je vagina kunnen beschadigen.*

- ◆ *Was je vagina niet aan de binnenkant met zeep of zeepproducten. Je kan bacteriën en virussen niet wegwassen. Zeep beschadigt je vaginawand, net als andere ontsmettende middelen zoals Dettol of alcohol.*

Condoombreuk en soa en hiv-preventie

Als het condoom is afgegleeden of kapotgegaan, is het goed om je op soa te laten onderzoeken. Bij de meeste soa duurt het één à twee weken voordat ze aangetoond kunnen worden. Eerder gaan heeft dus geen zin, tenzij je natuurlijk klachten krijgt. Het kan gebeuren dat je na een klapcondoom ook reden hebt om je zorgen te maken over hiv. Bijvoorbeeld omdat je sperma in je hebt gekregen van een klant of partner die seropositief is. Neem dan direct contact op met de eerste hulp van een ziekenhuis, een dokter of een sociaal verpleegkundige van de GGD. Je kan binnen 72 uur met PEP (Post Exposure Profylaxe) beginnen, om de kans op een hiv-infectie te verkleinen. PEP wordt alleen gegeven als je een aantoonbaar risico hebt gelopen. PEP bestaat uit medicijnen die je gedurende één maand moet innemen.

PEP biedt geen 100% garantie op het voorkomen van een hiv-infectie.

Condoombreuk en anticonceptie

Als je geen anticonceptie gebruikt kan je - na een condoombreuk - ook zwanger worden. Om zwangerschap te voorkomen kan je de morning-after pil nemen. De morning-after pil is verkrijgbaar bij apotheek of drogist. Doe dit zo snel mogelijk, in ieder geval binnen 72 uur.

Soa, kenmerken en behandeling

3

*Een soa (seksueel overdraagbare
aandoening) krijg je door
onveilige seks.*

*Dit hoofdstuk geeft informatie
over soa en een overzicht
van de meest voorkomende soa.*

*Per soa geven we korte
informatie over de klachten,
over de behandeling en geven
we een werkadvies.*

Hoe kan je besmet worden met soa?

Als je onveilige seks hebt met iemand die een soa heeft, kan jij ook besmet worden. Verwekkers van soa leven in het slijmvlies van de vagina, penis, mond, keel en de anus. Ook in lichaamsvocht zoals vaginaal vocht, voorvocht, sperma en bloed. Het gaat hier dus niet alleen over penetratie, maar ook het over het 'langs elkaar wrijven'. Zorg er dus voor tijdig een condoom te gebruiken.

Sommige soa kunnen beschadigingen van het slijmvlies veroorzaken waardoor andere soa, zoals hepatitis B en hiv, sneller in je bloed terechtkomen. De kans op besmetting met andere soa wordt dus groter als je al een soa hebt. Er bestaan ook soa die worden overgedragen door een parasiet. Om zo'n soa op te lopen is het niet perse noodzakelijk om seks te hebben. Vaak is huidcontact al voldoende.

Hoe weet je dat je een soa hebt?

Vrouwen én mannen kunnen met een soa rondlopen zonder het te weten. Vaak zijn er weinig of helemaal geen klachten.

Als er wel klachten zijn dan gaat het meestal om:

- ◆ *Afscheiding of pus uit vagina, penis of anus. Bij vrouwen is de afscheiding méér dan normaal. De afscheiding kan waterig, melkachtig, gelig of groenig van kleur zijn en anders ruiken.*
- ◆ *Branderig gevoel, geïrriteerdheid, pijn bij of na het plassen of kleine beetjes moeten plassen.*
- ◆ *Zweertjes, wratjes, blaasjes op de vagina, mond, penis of anus.*
- ◆ *Jeuk in het schaamhaar, aan de schaamlippen, eikel of anus.*
- ◆ *Gezwollen klieren in de liezen.*
- ◆ *Pijn in de onderbuik.*
- ◆ *Bloedverlies na de seks.*
- ◆ *Pijn in één of beide (bij)ballen.*

Kan je van elke soa genezen?

Van bacteriële soa zoals chlamydia, gonorroe en syfilis kan je 100% genezen, als je op tijd de juiste medicijnen neemt. Virale soa zoals hiv en herpes zijn niet met medicijnen te genezen. Wel bestaan er medicijnen die het virus remmen. Hepatitis B kan op verschillende manieren verlopen, lees daarover onder het kopje hepatitis.

Kan je doorwerken met een soa?

Als je een soa hebt, genees je het best als je tijdens de behandeling geen seksueel contact hebt. Niet werken of tijdelijke rust is belangrijk om goed te herstellen. Omdat je geen geld verdient als je niet werkt, is het waarschijnlijk niet haalbaar om helemaal met werken te stoppen. Daarom geven we bij ieder soa een werkadvies.

Was je klant. Dit geeft je de mogelijkheid om hem te checken op verschijnselen van een soa. Dat kunnen blaasjes, wondjes of wratjes zijn of afscheiding.

Als je zulke dingen ziet, kan je hem beter weigeren. Zeker als de verschijnselen niet afgedekt worden door het condoom.

Welke soa zijn er?

Hieronder staan de soa die het meest voorkomen in Nederland. Omdat soa worden veroorzaakt door een bacterie, een virus of een parasiet zijn ze onderverdeeld in die drie groepen. Daarna volgen andere aandoeningen zoals bacteriële vaginose en candida. Dit zijn geen soa, maar aandoeningen die veel voorkomen bij mensen met wisselende seksuele contacten. Per soa en aandoening vind je informatie over de klachten, de behandeling en een werkadvies.

Soa veroorzaakt door een bacterie

Chlamydia, gonorroe en syfilis worden veroorzaakt door een bacterie. Als je op tijd wordt behandeld, kan je van deze soa helemaal genezen. Soa komen op verschillende plaatsen in het lichaam voor. Als je iemand onveilig pijpt kan je een infectie in je keel krijgen. Onveilig vaginaal neuken kan leiden tot een infectie in je vagina etc. Soa die je door een bacterie krijgt, worden behandeld met antibiotica.

Chlamydia

Chlamydia komt veel voor in Nederland. Chlamydia wordt heel gemakkelijk overgedragen. De plaatsen waar je besmet kan raken zijn je vagina, je anus, je keel en bij de man de plasbuis. Chlamydia is goed te genezen, maar als je het niet tijdig laat behandelen kan chlamydia tot onvruchtbaarheid leiden.

KLACHTEN: de meeste vrouwen merken niet dat ze chlamydia hebben opgelopen, omdat er geen duidelijke klachten zijn. Soms alleen wat meer afscheiding of wat meer bloedverlies tijdens de menstruatie. Als je wel klachten hebt, dan is dat meestal bloedverlies na de seks, buikpijn of koorts. Bij een anale besmetting kunnen er verschijnselen optreden zoals jeuk, irritatie en een slijmerige afscheiding. Mannen hebben iets vaker klachten dan vrouwen, zoals heldere afscheiding uit de penis en pijn bij het plassen.

BEHANDELING: een antibiotica kuur van twee of meer pillen die je in één keer inneemt.

WERKADVIES: bij een vaginale of anale besmetting met chlamydia is het beter in de week volgend op de behandeling geen vaginale of anale seks te hebben, ook niet met condoom. De slijmvliezen krijgen dan rust en kunnen genezen. Je kan wel veilig pijpen en

aftrekken. Bij een ontsteking in je keel is het beter om niet te pijpen totdat je bent genezen. Een week na de behandeling voor chlamydia kan je weer werken.

Gonorroe (druiper)

Gonorroe lijkt op chlamydia. Een onbehandelde gonorroe kan tot onvruchtbaarheid leiden, maar gelukkig kan gonorroe goed worden behandeld. Bij gonorroe zijn de plaatsen van besmetting keel, vagina, anus, of de plasbuis van de man.

KLACHTEN: gonorroe geeft bij de meeste vrouwen geen klachten. Soms heb je onaangenaam ruikende groene of gelige afscheiding, pijn bij het plassen of buikpijn. Mannen hebben meestal wel klachten: groenige afscheiding uit de penis of pijn bij het plassen, maar soms ook alleen vage of helemaal geen klachten.

BEHANDELING: gonorroe wordt behandeld met een antibioticakuur.

WERKADVIES: voor seks tijdens de behandeling gelden dezelfde adviezen als voor chlamydia.

Syfilis (lues, harde sjanker)

Syfilis komt minder vaak voor. Toch is het een soa om goed op te letten, want als de infectie niet tijdig wordt behandeld zijn de gevolgen bijzonder ernstig. Verschijnselen van besmetting kunnen aan de binnenkant van de mond, vagina, penis of anus voorkomen. Of op de gewone huid rond de penis en schaamlippen. Syfilis kan zich na verloop van tijd via je bloed door je lichaam verspreiden. Het is goed te behandelen als je er op tijd bij bent.

KLACHTEN: na de besmetting kan het een paar weken tot drie maanden duren vóór er verschijnselen zijn. Soms zijn die verschijn-

selen niet zo duidelijk maar op of rond de plek van besmetting ontstaan één of meer zweertjes. Ze zijn klein, voelen hard aan en doen meestal geen pijn. Soms zitten ze in de vagina of anus en dan kan je ze niet zien. Dit is het eerste stadium van de ziekte. De zweertjes gaan vanzelf weer weg, ook al doe je er niets aan. Zonder behandeling blijft de bacterie in je lichaam en kan je anderen nog steeds besmetten. In het tweede stadium van syfilis kunnen klachten zoals een grieperig gevoel, haaruitval en vlekjes op de huid voorkomen. Ook deze verschijnselen gaan vanzelf over. Net als na het eerste stadium blijft de onbehandelde syfilis besmettelijk voor anderen. In het derde stadium, meestal jaren na de besmetting, ontstaan er ernstige beschadigingen aan je organen en treden zeer ernstige ziektes op.

BEHANDELING: drie injecties met antibiotica. Als je alle injecties hebt gehad, ben je genezen. Ook al ben je dan niet meer besmettelijk voor anderen, in je bloed blijft het wel altijd zichtbaar dat je een syfilis-infectie hebt gehad.

WERKADVIES: syfilis is een zeer besmettelijke soa. De bacterie wordt heel gemakkelijk overgedragen. Het advies is dan ook: geen orale, vaginale of anale seks tijdens de eerste tien dagen vanaf de start van de behandeling. Aftrekken is veilig. Na de behandeling kan je weer werken.

Soa veroorzaakt door een virus

Tegen soa die veroorzaakt worden door een virus bestaan geen geneesmiddelen. Er bestaan wel middelen die het virus (en daarmee ook de klachten) kunnen remmen.

Hepatitis B

Hepatitis B is een ernstige soa die gemakkelijk wordt overgedragen.

Het virus zit in het bloed, sperma en vaginaal vocht. Het virus veroorzaakt een ontsteking van de lever.

KLACHTEN: de klachten kunnen twee tot zes maanden na besmetting ontstaan. Vrouwen en mannen hebben dezelfde klachten, zoals vermoeidheid, lusteloosheid, misselijkheid, griepig gevoel en buikpijn, soms gewrichtspijn en koorts. Deze klachten kunnen een paar weken tot enkele maanden blijven. Als alle andere klachten verdwenen zijn, kan de vermoeidheid nog maanden voortduren. In de meeste gevallen merk je echter niet dat je besmet bent, omdat er geen klachten zijn. Maar op den duur kan hepatitis B wel slecht zijn voor je gezondheid. Het risico om leverkanker te krijgen neemt flink toe. Ook als je geen klachten hebt, ben je besmettelijk voor anderen.

BEHANDELING: tegen hepatitis B bestaan geen geneesmiddelen. Er bestaat wel een behandeling waardoor de klachten worden beperkt. Als je medicijnen of de pil gebruikt, bespreek dit met je dokter. De meeste medicijnen worden door de lever afgebroken. Bij een ontstoken lever kan dit problemen opleveren.

Het virus verdwijnt uiteindelijk bij negen van de tien mensen vanzelf uit het lichaam. Zo niet, dan blijf je 'drager' van het virus. Dat betekent dat het virus in het lichaam aanwezig blijft, zonder dat je klachten hoeft te hebben. Je bent dan nog steeds besmettelijk voor anderen. Een klein deel van de 'dragers' houdt een blijvende ontsteking van de lever die ernstige klachten kan veroorzaken. Dan moet je voor behandeling naar een specialist, meestal een internist. Je kan je tegen hepatitis B laten vaccineren.

WERKADVIES: tijdens een acute vorm van hepatitis B kan je sowieso niet werken omdat je je flink ziek voelt. In ieder geval geen orale, vaginale of anale seks, ook niet met condoom,

totdat je dokter je genezen heeft verklaard.

Als je drager bent, moet je altijd een condoom gebruiken bij orale, anale en vaginale seks verder moet je alle slijmvliescontacten voorkomen. De partner van een drager, kan zich laten vaccineren tegen hepatitis B. Omdat je als drager van hepatitis B altijd besmettelijk blijft, is het aan te raden een ander beroep te zoeken.

Bescherming tegen hepatitis B?

Laat je gratis en anoniem vaccineren tegen hepatitis B.

Vaccinatie is de enige manier om je volledig tegen hepatitis B te beschermen. Je bent na drie inentingen beschermd.

Het vaccin is goed en veilig. Bijwerkingen komen zelden voor en zijn meestal niet ernstig. Van de inentingen heb je weinig last, soms heb je wat spierpijn.

Bij iedere GGD en enkele soa-poliklinieken kan je deze gratis vaccinaties krijgen. Je kan bellen voor informatie en een eerste afspraak.

Alle telefoonnummers staan op www.indeprostitutie.nl

Klanten kunnen ook gevaccineerd worden. Ook voor hen zijn de vaccinaties gratis en anoniem.

Herpes genitalis

Het herpes genitalis virus veroorzaakt rode plekkjes en vochtblaasjes, die overgaan in kleine wondjes die langzaam indrogen waardoor korstjes ontstaan. Deze verschijnselen kunnen zich voordoen in of rond de vagina, penis, of anus. Ook de bekende koortslip is een vorm van herpes, maar die wordt veroorzaakt door een ander type herpes virus. Het meest besmettelijk is het wondvocht van de

blaasjes en wondjes. Bij onveilig vaginaal en anaal neuken, pijpen en likken maar ook door zoenen, kan het virus dan gemakkelijk worden overgedragen. Herpes op de lip kan worden overgebracht op de geslachtsdelen en andersom. Ook zonder verschijnselen kan er soms besmetting plaatsvinden.

KLACHTEN: vrouwen en mannen hebben last van jeuk, een branderig of pijnlijk gevoel, rode plekjes en blaasjes in, op of rond de geslachtsdelen. De lymfeklieren in je liezen kunnen opgezwollen en pijnlijk zijn. Soms heb je extra afscheiding of pijn bij het plassen.

De klachten verdwijnen vanzelf, maar het virus blijft in je zenuwbanen. Dat betekent dat de klachten weer terug kunnen komen, vooral in periodes waarin je weerstand wat verminderd is, bijvoorbeeld als je moe, gespannen of ongesteld bent. De eerste keer is een herpesaanval het pijnlijkst, dan kan je ook koorts, hoofdpijn en spierpijn hebben. Daarna kunnen de herpesaanvallen milder worden.

BEHANDELING: herpes kan niet worden genezen. Er bestaan wel medicijnen die ervoor zorgen dat een aanval minder pijnlijk is en korter duurt.

WERKADVIES: tijdens een aanval kan het herpes virus gemakkelijk worden overgedragen. Blaasjes en wondjes worden door het condoom niet altijd bedekt. Het is daarom veiliger om tijdens een aanval van herpes geen seks te hebben. Niet beffen als je partner of de klant een koortslip heeft. Niet pijpen als je zelf een koortslip hebt en niet zoenen met een koortslip. Aftrekken mag wel.

Genitale wratten

Ook deze soa wordt veroorzaakt door een virus. De wratten komen voor in, op en rond de geslachtsdelen. Het virus bevindt zich ook op het slijmvlies. Door te pijpen kan je ook wratten in je mond

krijgen. En bij anale seks in je anus of bilspleet. Je kan de wratten ook krijgen door gebruik te maken van bijvoorbeeld een handdoek of washand van iemand die genitale wratten heeft.

KLACHTEN: meestal ontstaan er in het begin enkele kleine wratjes, die groter worden en zich uitbreiden. Je kan ze niet altijd zien omdat ze zich diep in de vagina of anus bevinden. Vaak zijn er geen klachten, maar de wratten kunnen jeuken en soms pijnlijk zijn bij seks. Meestal gaan ze niet vanzelf weg.

BEHANDELING: je krijgt een zalf of de dokter stipt de wratten aan met vloeistof, bevriest ze, schroeit of snijdt ze weg. Na de behandeling kunnen de wratten terugkomen. Dan moet je de behandeling herhalen.

WERKADVIES: genitale wratten kunnen voorkomen op plaatsen die niet door het condoom bedekt worden. In dat geval geen orale, vaginale of anale seks.

Hiv en aids

Hiv is het virus dat aids veroorzaakt. Het wordt daarom ook wel het aids-virus genoemd. Hiv kan worden overgedragen door onveilige seks en door bloed-bloed-contact, bijvoorbeeld door het gemeenschappelijk gebruik van spuiten en/of injectienaalden.

Je kan niet zien of iemand hiv-geïnfecteerd is. Om na te gaan of iemand hiv heeft, moet een bloedonderzoek worden gedaan.

Na een hiv-infectie duurt het drie maanden voordat de hiv-infectie met zekerheid in je bloed kan worden aangetoond. Dus als je na onveilige seks wilt weten of je hiv-geïnfecteerd bent geraakt, kan je pas na drie maanden een hiv-test doen.

Als er bij de hiv-test antistoffen in je bloed worden aangetroffen, ben je seropositief.

KLACHTEN: Een hiv-infectie kan op twee manieren verlopen.

◆ *Je bent seropositief en je weet dat niet.*

Als je seropositief bent, betekent dat niet dat je dan ook meteen klachten krijgt. Waarschijnlijk merk je in eerste instantie niets van die hiv-infectie. Je kan nog jaren gezond blijven. Je kan anderen wel met hiv infecteren.

Als de hoeveelheid virus toeneemt, wordt je afweer aangetast en dan krijg je klachten. Dat kan na twee jaar gebeuren, maar kan ook langer dan tien jaar duren. Enorme moeheid, nachtzweeten, veel gewichtsverlies zonder duidelijke reden, koorts, hardnekkige diarree en kortademigheid kunnen wijzen op een vergevorderde hiv-infectie. Je krijgt de diagnose 'aids' als het hiv-virus je afweer zo ernstig heeft aangetast, dat je ziek wordt door een infectie die door een gezonde afweer normaal gesproken wordt bestreden.

◆ *Je hebt een hiv-test gedaan en weet dat je seropositief bent.*

Als je een hiv-test hebt gedaan en dus weet dat je hiv-geïnfec-teerd bent, verloopt een hiv-infectie anders. Je wordt direct doorverwezen naar een hiv-behandelcentrum en door regelmatig bloedonderzoek wordt het verloop van je hiv-infectie in de gaten gehouden. Als dat nodig is wordt de behandeling gestart zodat je geen van de bovengenoemde klachten krijgt.

BEHANDELING: de medicatie remt de aanmaak van het hiv-virus waardoor je afweer intact blijft. Daarom noemen we die medicijnen 'hiv-remmers'. Een hiv-infectie is niet te genezen, wel steeds beter te behandelen. Met de nieuwe generatie hiv-remmers kunnen mensen met hiv een normaal leven leiden. Een leven waarin ze - zoals het er nu naar uit ziet - wel dagelijks pillen moeten blijven slikken en zich regelmatig moeten laten controleren.

WERKADVIES: als je hiv-geïnfec-teerd bent, kan je overwegen met

prostitutiewerk te stoppen. Als je daarbij hulp nodig hebt, kan je met een deskundige gaan praten. (zie adressen)

Interactie hiv en soa

Er bestaat een vervelende interactie tussen soa en hiv. Als je een soa hebt, kan je bij seksueel contact makkelijker hiv oplopen. Andersom kan iemand die zowel hiv heeft én een andere soa, hiv makkelijker op een ander overbrengen. Vooral syfilis verhoogt de ontvankelijkheid voor hiv. Tenslotte kunnen soa bij mensen met hiv ernstiger verlopen, omdat ze een verminderde weerstand hebben.

Soa veroorzaakt door een parasiet

Deze soa zijn minder ernstig en kunnen goed behandeld worden. Maar ze kunnen wel veel last veroorzaken. En zolang je niet behandeld wordt, kan je anderen besmetten.

Trichomonas

Trichomonas is een soa waar vooral vrouwen last van kunnen hebben. Mannen kunnen er ook mee besmet zijn, maar hebben meestal geen klachten.

KLACHTEN: je kan last krijgen van een ontstoken vagina met melkachtige afscheiding die soms onaangenaam ruikt. De schaamlippen en de binnenkant van je vagina kunnen rood, pijnlijk en gezwollen zijn. Plassen kan dan pijn doen. Soms komt het voor dat er lange tijd geen duidelijke klachten zijn.

BEHANDELING: een eenmalige dosis pillen. Je mag geen alcohol gebruiken op de dag van behandeling.

WERKADVIES: het is beter om op de dag van de behandeling geen seks te hebben.

Schaamluis

Schaamluizen leven op de behaarde delen van je lichaam, behalve je hoofdhaar. Ze worden meestal tijdens seksueel contact overgebracht en leven daarom meestal in schaamhaar, maar komen ook wel voor in okselhaar en borsthaar.

KLACHTEN: de eerste twee weken merk je niets. Daarna kan je last krijgen van jeuk in je schaamhaar. Je huid kan daar geïrriteerd raken en rood worden. Het kan zijn dat je bruinrode vlekjes in je ondergoed ziet. Dit is de ontlasting van deze luisjes. Aan je schaamhaar kunnen gele glazige puntjes zitten. Dit zijn de eitjes (neten) van de luis.

BEHANDELING: bij de apotheek zijn lotions tegen schaamluis te koop, bijvoorbeeld Prioderm. Herhaal de behandeling na een week. Alle kleren die je voor de behandeling aan hebt gehad en alle beddengoed moet gewassen worden. Zo gaan alle eitjes dood. Matras en kussen moeten gelucht worden.

WERKADVIES: de dag van de behandeling niet werken.

Schurft (scabiës)

Schurft wordt veroorzaakt door de schurftmijt, een klein beestje dat je alleen onder de microscoop kan zien. De vrouwtjes graven gangetjes in de huid en leggen hun eitjes erin. Soms kan je die gangetjes zien, vooral op je pols en tussen je vingers. Schurftmijt gaat niet vanzelf over en moet door een dokter behandeld worden. Schurft is heel besmettelijk. Meestal wordt het overgedragen door lichamelijk contact. Je kan het krijgen tijdens seks, maar ook door in een bed te slapen van iemand die schurft heeft of de kleren van die persoon te dragen.

KLACHTEN: hevige jeuk over je hele lichaam, vooral 's nachts door de warmte in bed of tijdens het douchen.

BEHANDELING: als de dokter heeft vastgesteld dat je schurft hebt, krijg je een crème waarmee je na het douchen je hele lichaam, behalve je hoofd, moet insmeren. Het smeersel moet minstens 8 uur blijven zitten. Herhaal de behandeling de volgende ochtend. Trek schone kleren aan en was je beddengoed en kleren. Matrassen en kussens moet je luchten. Het is belangrijk dat je partners en huisgenoten zich ook laten behandelen, ook als ze geen klachten hebben.

WERKADVIES: tijdens de behandeling niet werken.

Andere aandoeningen

Bacteriële vaginose en candida zijn geen soa maar komen vaak voor bij vrouwen die in de prostitutie werken. Onder gewone omstandigheden is de zuurgraad in je vagina in evenwicht. Bepaalde situaties kunnen dit evenwicht verstoren, bijvoorbeeld het langdurig slikken van antibiotica of andere medicijnen, zwangerschap, of het veelvuldig wassen van je vagina met zeep of vaginale douches. Hierdoor kunnen bepaalde schadelijke bacteriën overmatig groeien, waardoor je klachten krijgt.

Bacteriële vaginose

Een bekende verwekker van bacteriële vaginose is Gardnerella vaginalis. Je kan deze bacterie bij je dragen zonder dat je er last van hebt. Alleen als er klachten zijn is behandeling noodzakelijk.

KLACHTEN: je hebt last van grijswitte afscheiding die vies ruikt. Soms heb je last van jeuk. Mannen kunnen geïnfecteerd raken door de bacteriën maar hebben meestal geen klachten.

BEHANDELING: bacteriële vaginose is goed te behandelen met pillen die je in één keer moet innemen.

WERKADVIES: als je een bacteriële vaginose hebt kan je gewoon doorwerken ook op de dag van behandeling.

Candida

Candida wordt veroorzaakt door een overmatige groei van een op zich onschuldige gist. Veel vrouwen dragen deze gist bij zich zonder het te merken. Behandeling is alleen nodig als er klachten zijn.

KLACHTEN: bij overmatige groei ontstaat er een infectie in je vagina. Je kan dan last hebben van extra afscheiding die wit en kwarkachtig is. Irritatie, branderigheid, roodheid en jeuk komen voor. De klachten nemen meestal vlak voor de menstruatie toe.

BEHANDELING: je krijgt van de dokter een vaginale crème of vaginaal tabletten. Ook kan een pillenkuur uitkomst bieden.

WERKADVIES: als de crème die je gebruikt vet bevat kan je tijdens de behandeling niet werken omdat vet het condoom aantast. Als je tabletten of een vetvrije crème gebruikt kan je gewoon doorwerken ook op de dag van behandeling,

Voor informatie over soa en hiv kan je ook gratis en anoniem de Aids Soa Infolijn bellen 0900 2042040

€ 0,10 per min, of je kan kijken op www.indeprostitutie.nl of www.soaids.nl.

Soa-onderzoek

4

*Regelmatig onderzoek
beschermst je tegen ernstige
gevolgen van soa.*

*Alles wat belangrijk is om
over soa-onderzoek te weten
kan je hiernaast lezen.*

Waarom is een regelmatig soa-onderzoek nodig?

Ook al werk je altijd veilig, toch is het noodzakelijk regelmatig soa-onderzoek te laten doen.

- ◆ *Het is mogelijk dat je een soa hebt zonder dat je daar iets van merkt.*
- ◆ *Condoomgebruik biedt geen volledige bescherming tegen alle soa. Zelfs als je altijd veilig werkt, kunnen soa zoals herpes, syfilis en genitale wratten, toch overgedragen worden. Deze soa kunnen vóórkomen op plekken die niet door het condoom bedekt worden.*
- ◆ *Je kan een ongelukje hebben gehad, zoals een gescheurd condoom. Of je wilt zekerheid na seks waarvan je denkt dat het misschien onveilig was. Soms houdt een klant zich niet 100% aan de afspraken.*

Hoe vaak moet je je laten onderzoeken?

- ◆ *Als je altijd veilig werkt, adviseren we vier keer per jaar een soa-onderzoek te doen en één keer per jaar een hiv-test.*
- ◆ *Als je onveilige seks hebt gehad doordat het condoom is gescheurd of afgegleden, of je twijfelt eraan of de seks wel veilig is geweest, is het verstandig om na twee weken een soa-onderzoek te laten doen. Eerder heeft geen zin omdat een eventueel opgelopen soa dan nog niet door onderzoek is aan te tonen. Een hiv-test kan je drie maanden na een onveilig contact doen. Eerder heeft geen zin omdat het hiv-virus pas na drie maanden aantoonbaar is.*
- ◆ *Laat je altijd onderzoeken als je klachten hebt!*

In sommige clubs werden alle vrouwen iedere week naar de clubarts gestuurd. Zo'n exploitant adverteerde daar zelfs mee. "In onze club geen ziekten, want onze meisjes worden iedere week gecontroleerd!" Die clubarts gaf de uitslag door aan de exploitant, die vervolgens een vrouw met soa verbood om te werken. Zo dachten exploitant (en arts) "een ziektevrije club" te kunnen hebben, waar de klant geen condoom hoefde te gebruiken!

Gelukkig weet iedereen nu dat dit klinkklare onzin is, omdat:

- ◆ *Je de meeste soa pas na twee weken kan opsporen!*
- ◆ *Een grondig soa-onderzoek veel te belastend was om iedere week te doen, daarom werd er maar op een paar soa getest, zoals gonorroe en chlamydia.*
- ◆ *De klant iedere dag weer een nieuwe besmetting die ziektevrije club binnenbrengen, want klanten werden natuurlijk NIET gecontroleerd.*

Als je in een club terecht komt waar dit soort praktijken nog bestaan, accepteer dat dan niet. Neem contact op met Soa Aids Nederland, De Rode Draad of het Pic! (zie adressen)

Soa-onderzoek is niet verplicht in Nederland. In het vergunningenstelsel voor prostitutiebedrijven staat niets over verplicht soa-onderzoek. De exploitant moet je wel gelegenheid geven om je op soa te laten onderzoeken. Niemand mag je dus dwingen om een soa-onderzoek of hiv-test te doen. Je bent ook vrij in je keuze voor een dokter.

Wat gebeurt er tijdens een onderzoek?

Een soa-onderzoek bestaat uit een gesprek, een lichamelijk onderzoek en de uitslag.

HET GESPREK Het gesprek wordt gedaan door een dokter of een sociaal verpleegkundige. Je wordt gevraagd naar je klachten, hoeveel seksuele contacten (veilig of niet veilig) je hebt gehad, wat voor seks je gehad hebt en of je al eens eerder een soa hebt gehad. Vertel de dokter of sociaal verpleegkundige dat je in de prostitutie werkt. Zij kunnen dan beter vaststellen op welke soa je onderzocht moet worden.

HET LICHAAMELIJK ONDERZOEK Bij een lichamelijk onderzoek wordt een inwendig onderzoek gedaan met een speculum (eendenbek) om te kijken of je vagina en baarmoedermond er gezond uitzien. Er wordt een uitstrijkje gemaakt uit je vagina en plasbuis. Met een wattenstokje wordt dan wat slijm weggehaald.

Indien nodig wordt er ook een uitstrijkje uit je keel of anus gemaakt. Tenslotte moet je urine afgeven en wordt er bloed afgenomen.

DE UITSLAG Soms kan een arts meteen door de microscoop zien of je iets hebt opgelopen. Het uitstrijkje, de urine en het bloed worden doorgestuurd naar het laboratorium.

Het kan enige tijd duren voor je de uitslag krijgt, van enige dagen tot een week. Voor de uitslag en eventueel verder advies van de dokter maak je een nieuwe afspraak.

Hoe gaat een hiv-test?

Door middel van een bloedonderzoek kan je laten testen of je hiv-geïnfecteerd bent. Drie maanden na infectie is het virus in je bloed aantoonbaar. Als je onveilige seks hebt gehad of een klapcondoom en je wilt je laten testen op hiv, dan heeft een test dus pas na drie maanden zin.

Adviezen rond soa-onderzoek

- ◆ *Was of spoel je vagina niet vlak voor het onderzoek. Dat maakt het voor de dokter moeilijker om te zien of je een soa hebt opgelopen.*
- ◆ *Laat je niet onderzoeken als je ongesteld bent. Door het bloed is het voor een dokter moeilijker om een goed inwendig onderzoek te doen.*
- ◆ *Als je het vervelend vindt om een soa-onderzoek te laten doen, zeg dat dan tegen de dokter. Zeg het ook als je het om wat voor reden ook moeilijk vindt om je lichamelijk te laten onderzoeken. Hij of zij kan er rekening mee houden en dat maakt het onderzoek veel gemakkelijker voor jou.*
- ◆ *Durf vragen te stellen.*
- ◆ *Als je antibiotica moet innemen, maak de kuur af. Vaak verdwijnen je klachten voordat de tabletten op zijn. Toch moet je alle tabletten slikken zodat de ziekte helemaal uit je lichaam verdwijnt.*
- ◆ *Neem geen medicijnen die je misschien nog van een vorige keer hebt liggen of die een vriendin/collega aan je geeft. Je weet immers niet welke soa je hebt. Er is niet één medicijn voor alle verschillende soa; voor iedere soa is er een behandeling met speciale medicijnen.*
- ◆ *Ga terug voor de na-controle als je dat met de dokter hebt afgesproken. Het kan zijn dat de medicijnen niet genoeg geholpen hebben.*

Nadat het bloed is afgenomen duurt het meestal één à twee weken voor je de uitslag krijgt. Als je niet zolang wilt wachten kan je ook een hiv-sneltest laten doen. Bij een sneltest krijg je op dezelfde dag de uitslag. (Informeer bij jouw GGD naar adressen) Net als bij alle andere soa geldt dat een hiv-test alleen mag worden gedaan als je daar zelf toestemming voor geeft.

Wist je dat je meer kans maakt op besmetting met een nieuwe soa, als je al een soa hebt? Dit komt doordat slijmvlieszen beschadigd of geïrriteerd zijn als je een soa hebt. Hierdoor dringen virussen en bacteriën makkelijker je lichaam binnen en loop je dus sneller een nieuwe soa op.

Wie komt het te weten als je een soa hebt?

Alleen jijzelf. Ook de uitslag van een hiv-test wordt aan niemand doorgegeven. Dokters en verpleegkundigen hebben een beroepsgeheim. Dat betekent dat ook een clubarts niets over je onderzoek of de uitslag mag doorvertellen aan de clubeigenaar. Je hebt zelf wel het recht om al je gegevens in te zien en je kan daar om vragen. Soa-onderzoek en hiv-test kan ook anoniem. Dat betekent dat je niet verplicht bent je naam op te geven.

Als je een soa hebt, is het belangrijk dat je je partner waarschuwt (en als dat mogelijk is ook je klanten). Die kunnen zich dan laten onderzoeken en zo nodig laten behandelen. Als je niet zelf je (seks)partners wilt waarschuwen, kan een sociaal verpleegkundige van de GGD dit voor je doen zonder jouw naam te noemen.

Waar kan ik terecht voor een soa-onderzoek of hiv-test?

Je hebt keuze uit:

HUISARTSEN: de huisarts kan het zelf doen of je doorverwijzen naar een dermatoloog of gynaecoloog. Het ziekenfonds vergoedt het onderzoek en eventuele behandeling als je doorverwezen bent door de huisarts.

CLUBARTSEN: als je in een club werkt komt er soms een clubarts naar je werkplek bij wie je je kan laten onderzoeken op soa.

SOA-POLIKLINIEKEN: er zijn 'drempelvrije soa-poli's' in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Daar kan je gratis en anoniem soa-onderzoek en hiv-test laten doen, ook als je niet verzekerd bent. Als je een verwijzing hebt van een sociaal verpleegkundige van een GGD kan je ook terecht in Groningen, Leiden, Maastricht en Nijmegen voor gratis en anoniem onderzoek in de soa-poliklinieken.

GGD-SPREEKUREN: in bijna iedere middelgrote stad in Nederland is er een GGD met een afdeling infectieziektebestrijding of algemene gezondheidszorg waar je terecht kan. Meestal is er een speciaal spreekuur voor soa en aids.

Er zijn enkele GGD-en die speciale spreekuren hebben voor prostituees. De sociaal verpleegkundige soa/aids van de GGD in jouw gemeente weet welke GGD-en dit zijn. Het telefoonnummer van de GGD kan je vinden in het telefoonboek. Kijken bij de 'G'.

Of kijk op www.ggd.nl

Voor prostituees die op straat werken

HUISKAMERS: op tippelzones kan je in de huiskamer een arts bezoeken voor soa-onderzoek.

Sponsjes en spoelen

5

*Werken als je ongesteld bent
is lastig. Even stoppen met
werken zou een oplossing zijn.
Het is goed om je lichaam,
en jezelf, wat rust te gunnen.*

*Als je toch door wilt werken
kan je een sponsje gebruiken.*

Sponsjes

Er zijn speciale sponsjes te koop die je kan gebruiken tijdens de menstruatie om het bloed op te vangen. Bijvoorbeeld de Gynotex-spons en de Bepie-spons (wet en droog). Voor alle sponzen geldt dat je ze zorgvuldig moet gebruiken.

Dat betekent:

- ◆ *eenmalig gebruiken (dus niet uitspoelen en weer inbrengen).*
- ◆ *nooit langer dan 8 uur inhouden.*
- ◆ *tijdens de seks altijd een condoom gebruiken, ook als je een sponsje in hebt.*

Er bestaan sponsjes met een middel waarvan wordt gezegd dat dit de kans op zwangerschap en soa vermindert. Gebruik deze sponsjes niet. Het middel kan het slijmvlies van de vagina irriteren waardoor je juist vatbaarder wordt voor een besmetting met soa. Gebruik ook geen natuursponzen of huishoudsponzen. Het is niet hygiënisch en er kunnen stukjes in de vagina achterblijven die ontstekingen kunnen veroorzaken.

Spoelen

Het kan zijn dat je vaak last hebt van afscheiding of schimmel-infecties. Er zijn vrouwen die daarom hun vagina na elke klant spoelen met een zeepoplossing. Maar te vaak spoelen met (agressieve) zeepoplossingen droogt het slijmvlies van de vagina uit. De slijmlaag zorgt er juist voor dat de zuurgraad van de vagina op peil blijft en zo de natuurlijke afweer tegen bacteriën in stand blijft. Vaak spoelen verstoort dit, waardoor je vatbaarder bent voor infecties en bovendien meer last krijgt van een droge vagina. Als je toch af en toe wilt spoelen, doe dit dan met gewoon lauw water of een oplossing van water en Lactacyd, een mild middel voor je slijmvlies. Spoel niet vaker dan één keer per week. Gebruik geen

Dettol, dat is veel te agressief. Als je katoenen ondergoed draagt en geen inlegkruisjes gebruikt verminder je de kans op een schimmelinfectie.

Extra afscheiding kan veroorzaakt worden door een soa. Als je twijfelt, neem dan contact op met je dokter en laat je onderzoeken.

Zwangerschap en Voorbehoedmiddelen

6

*Als je in de prostitutie werkt,
is het belangrijk dat je een
betrouwbaar voorbehoedsmiddel
gebruikt. Een ongewenste
zwangerschap stelt je voor een
aantal moeilijke beslissingen.*

*Hier wordt uitgelegd wat
betrouwbare manieren zijn om
zwangerschap te voorkomen,
wat je moet doen als er iets mis is
gegaan en waar je op moet letten
als je wél zwanger wilt worden.*

Wat zijn betrouwbare voorbehoedmiddelen?

Als je niet zwanger wilt worden, is het verstandig om naast condooms ook een betrouwbaar voorbehoedmiddel te gebruiken. Een condoom beschermt je natuurlijk ook tegen zwangerschap maar er kan bij het gebruik altijd iets misgaan. Daarom is het verstandig om het condoom samen met een ander voorbehoedmiddel te gebruiken, zoals de anticonceptiepil oftewel 'de pil' of 'de prikpil'.

De pil

In de pil zitten hormonen. Die zorgen ervoor dat de eikel niet rijp wordt. Dan kan je dus ook niet worden bevrucht. Het sperma komt wél naar binnen, maar het komt niet in contact met een rijpe eikel. De pil is een betrouwbaar voorbehoedmiddel, dat goed beschermt tegen zwangerschap. Er zijn verschillende soorten 'pillen'. In Nederland worden lichte pillen verstrekt die weinig bijwerkingen geven. Van deze pil krijg je geen last van overbeharing of gewichtstoename. Als je de pil één of meer dagen hebt vergeten of als je de pil hebt uitgebraakt, wordt de werking onbetrouwbaar. Raadpleeg dan je dokter.

De prikpil

Behalve pillen die je slikt, is er de zogenaamde 'prikpil'. Met één keer in de drie maanden een prik in je bil of bovenbeen ben je net zo goed beschermd tegen zwangerschap als met de 'gewone' pil. Het voordeel is dat je er niet dagelijks aan hoeft te denken of je de pil hebt geslikt. Met de prikpil kan je de eerste drie tot zes maanden onregelmatig bloedverlies hebben. Daarna wordt de helft van de vrouwen niet meer ongesteld. Als je stopt met de prikpil, komt de menstruatie vanzelf weer terug.

Vergoeding van anticonceptie

De pil, prikpil en de morning after-pil worden, als het middel op recept is voorgeschreven, vergoed tot 21 jaar. Voor vrouwen van 21 jaar en ouder wordt de pil niet meer vergoed. Ook andere vormen van hormonale anticonceptie en het spiraaltje komen na je 21ste niet meer voor vergoeding in aanmerking.

Voorbehoedmiddelen die ongeschikt zijn als je in de prostitutie werkt

HET SPIRAALTJE OMDAT:

- ◆ *Bloedverlies en pijn tijdens de ongesteldheid bij het spiraaltje vaak erger zijn dan normaal.*
- ◆ *De kans op een eileiderontsteking groter is met een spiraaltje, zeker als je veel wisselende sekspartners hebt.*

HET PESSARIUM OMDAT:

- ◆ *Je het moet combineren met zaaddodende middelen én het 8 uur moet inhouden.*

IMPLANON OMDAT:

- ◆ *Je zeer onregelmatig tussentijds bloedverlies kan hebben.*

ZAADDODENDE PASTA'S, TABLETTEN, GELEI EN SCHUIM OMDAT:

- ◆ *Deze middelen onbetrouwbaar zijn en bij veelvuldig gebruik het slijmvlies van je vagina aantasten.*

'VOOR HET ZINGEN DE KERK UIT' (COÏTUS INTERRUPTUS):

- ◆ *Ongeschikt omdat je zelf geen controle hebt op deze methode.*

DE KALENDER- EN TEMPERATUURMETHODE:

- ◆ *Ongeschikt omdat de rekenmethode onbetrouwbaar is én je op de uitgerekende dagen niet kan werken*

Wat te doen als er iets is misgegaan?

Als je niets hebt gebruikt, of er is iets misgegaan (zoals: pil

vergeten of een gescheurd condoom) kan je de morning-after pil halen bij apotheek of drogist. Doe dit zo snel mogelijk, in ieder geval binnen 72 uur.

Als je niet op tijd ongesteld wordt, kan je zwanger zijn. Laat in dat geval een zwangerschapstest doen. Als je ongewenst zwanger bent, zijn er mogelijkheden om de zwangerschap te onderbreken:

- ◆ *Wanneer je ongesteldheid niet méér dan 16 dagen te laat is, kan je een overtijdbehandeling laten doen.*
- ◆ *Wanneer je meer dan 16 dagen over tijd of zwanger bent, kan je een abortus laten doen. Het liefst binnen 6 weken. En uiterlijk binnen 20 weken. In de abortuskliniek bespreken ze de voor- en nadelen van een abortus met je. Daarna heb je vijf dagen bedenktijd.*
- ◆ *De abortuspil is een nieuwe methode om een zwangerschap te onderbreken. Je kan deze methode ook bespreken in de kliniek. Om voor deze methode in aanmerking te komen mag je niet langer dan 7 weken zwanger zijn.*

Als je begeleiding of advies nodig hebt bij de beslissing om een overtijdbehandeling of een abortus te laten doen, kan je terecht bij je huisarts, of bij iemand van het FIOM. Het FIOM is een organisatie voor hulp en advies bij problemen rond zwangerschap. (zie adressen)

Waar moet je op letten als je wél zwanger wilt worden?

Als je zwanger wilt worden, laat je dan testen op soa. Er zijn soa die van moeder op kind over kunnen gaan. Als je besmet blijkt te zijn, kan je op tijd een behandeling krijgen of kunnen er maatregelen

worden getroffen om te voorkomen dat de soa wordt overgedragen op je kind. Laat de dokter of verpleegkundige weten dat je in de prostitutie werkt en zwanger wilt worden. Zij zullen je dan beter advies kunnen geven over je eigen gezondheid en die van de toekomstige baby.

Werken als je zwanger bent?

Werken en zwangerschap gaan moeilijk samen. In de eerste periode van je zwangerschap kan je bijvoorbeeld last hebben van misselijkheid en kan seks je tegenstaan. Later in de zwangerschap kan seks belastend zijn. Net zoals in andere beroepen heb je zwangerschapsverlof nodig. De meeste prostituees willen ook eerder stoppen dan de periode van 6 weken voor de bevalling, die in andere beroepen gebruikelijk is. Als je niet goed weet hoe je dit moet regelen, kan je contact opnemen met Maatschappelijk Werk of een sociaal verpleegkundige van de GGD (adressen achterin).

Ga voorzichtig met je lichaam om als je echt niet kan stoppen met werken. Seks is de eerste zes maanden niet schadelijk voor de baby in je buik, maar ruwe seks kan wel schadelijk zijn. Pas eventueel je werktijden aan, neem wat minder klanten en neem meer rust. Doe alleen de seksuele technieken en standjes die je aan kan.

*Prostitutie
in de praktijk*

7

*Iedereen wil graag veilig werken
en zorgen voor een goede
gezondheid. Soms zijn er
omstandigheden waaronder dat
niet altijd even gemakkelijk is.*

*We bespreken hier een aantal
zaken waarmee je als prostituee
te maken kan krijgen en wat je
dan kan doen.*

*Per 1 oktober 2000 is de wet op
het bordeelverbod opgeheven.*

*Daarmee is uitbaten van een
prostitutiebedrijf legaal geworden.*

Wat betekent legalisering van prostitutie in de praktijk ten aanzien van veilige seks?

Prostitutiebedrijven zijn legaal als ze een vergunning hebben en voldoen aan gemeentelijke en overheidsregels. Veilige seks zou een huisregel moeten zijn van alle prostitutiebedrijven.

Een bedrijf met een goed veilig seksbeleid voldoet aan de volgende voorwaarden:

- ◆ *Het prostitutiebedrijf heeft als huisregel dat er alleen veilige seks wordt geboden.*
- ◆ *Deze huisregel wordt duidelijk kenbaar gemaakt aan de klanten.*
- ◆ *Binnen het prostitutiebedrijf bestaat de mogelijkheid om deel te nemen aan voorlichtingsactiviteiten over veilig werken en soa door een sociaal verpleegkundigen van de GGD.*
- ◆ *De exploitant van het prostitutiebedrijf biedt je de mogelijkheid om je regelmatig op soa te laten onderzoeken en stelt daarvoor tijd beschikbaar. Het soa-onderzoek is niet verplicht. Ook de keuze voor een dokter bij wie je het onderzoek wil laten doen is vrij.*
- ◆ *De exploitant krijgt de uitslag van jouw soa-onderzoek niet te weten.*

Loondienst of zelfstandig?

Als je werkt in een legaal prostitutiebedrijf kan je in loondienst werken of als zelfstandig ondernemer. Werk je in loondienst dan heeft de exploitant invloed op de dienstverlening en de prijs die daarvoor wordt betaald. De exploitant is bij loondienst ook verplicht om je aan te melden bij het UWV en de belastingafdracht te regelen. Als je zelfstandig werkt of een eigen bedrijf hebt, moet je hier zelf voor zorgen. De exploitant zorgt alleen voor de voorzieningen

die jij als zelfstandig werkende prostituee van hen huurt. Hoe dan ook, of je nu als zelfstandig ondernemer of in loondienst werkt, je bepaalt zelf welke diensten je levert.

Voor meer informatie kan je terecht bij de Stichting De Rode Draad of het Prostitutie Informatie Centrum (PIC). (Zie adressen)

Als je zelfstandig werkt of een eigen bedrijf hebt en belasting betaalt, kan je bepaalde beroepskosten aftrekken via je belastingaangifte. Beroepskosten kunnen de kosten van soa-onderzoek of beroepskleding zijn. Als je in loondienst werkt, kan je jouw baas vragen de kosten voor soa-onderzoek te betalen.

Hoe onderhandel je met klanten?

Het is belangrijk om je eigen grenzen duidelijk te bepalen. Als je dat niet doet, is je onderhandelingspositie zwakker. Een zelfverzekerde houding en duidelijk woordgebruik maken je onderhandelingen overtuigender. Maak van tevoren duidelijke afspraken met je klant. Spreek af welke seksuele handelingen je doet, hoe lang de klant blijft en hoeveel hij daarvoor betaalt. Natuurlijk kan je tijdens het contact nog extra afspraken maken, vanzelfsprekend voor meer geld. Maak je klanten duidelijk dat je altijd met condoom werkt en dat daar niet over te onderhandelen valt. De meeste klanten zullen dit zondermeer accepteren, maar sommigen dringen aan op risicovolle seks zonder condoom. Sommige klanten hebben zelfs veel geld over voor seks zonder condoom. Dat kan verleidelijk zijn, maar vraag je af of het extra geld dat je verdient, het risico waard is om een soa op te lopen. Soms hebben klanten (extreme) wensen waaraan jij niet tegemoet wilt komen. Zo'n klant kan je weigeren. Doe nooit iets dat je niet wilt.

Als je een trio doet, maak dan vooraf ook afspraken met je collega. Over wat je wel en niet wilt doen, over de betaling én over veilige seks.

Niet alle klanten zijn betrouwbaar. Denk je dat er iets niet klopt, ga op je gevoel af. Ga niet verder met die klant.

Als je mishandeld of misbruikt bent door een klant, doe dan aangifte bij de politie. Achterin vind je adressen en telefoonnummers van organisaties die je steun kunnen bieden.

Wist je dat 9 van de 10 vrouwen die door een klant mishandeld werden, achteraf zeggen dat ze over die klant van tevoren al een naar gevoel hadden? Volg altijd je gevoel, weiger een klant waarbij je meteen al een naar gevoel krijgt!

Wat doen alcohol en drugs?

Misschien drink je regelmatig alcohol. Eén of twee glazen alcohol maken los, vrolijk en alert. Maar als je doordrinkt, kan je controle verliezen over de situatie. Je laat je grenzen los en dan kan je het ook met de veilige seks minder nauw nemen.

Alcohol is geen ongevaarlijk middel. Bij overmatig gebruik (meer dan 6 à 8 glazen per dag) ondervindt de lever schade en tast drank je gezondheid aan. In een club is alcoholgebruik eerder regel dan uitzondering. Niemand mag jou dwingen alcohol te drinken. De exploitant niet en de klant ook niet.

Wil je meer weten over jouw alcoholgebruik? Kijk dan eens op www.drinktest.nl

Misschien gebruik je drugs en heb je daar geld voor nodig. Of bekostig je het drugs- of alcoholgebruik van je partner. Dit kan een hoge werkdruk geven, hetgeen weer van invloed kan zijn op je

onderhandelingen met klanten. Als een klant coke meebrengt om samen te gebruiken, bedenk dan dat je met coke op meer risico neemt. De combinatie coke en alcohol lijkt ideaal: het één pept op, het ander verdooft. Je kan daardoor uren doorgaan zonder je dronken of moe te voelen. Je pleegt zo wel roofoverval op je lichaam.

Als je het gevoel hebt dat je jouw drugs of alcoholgebruik niet meer in de hand hebt, zoek dan hulp. Als je geen dokter kent, die volgens jou goed kan omgaan met jouw specifieke hulpvragen, dan kan je ook contact opnemen met de sociaal-verpleegkundige van de GGD. Deze sociaal verpleegkundige kan jou doorverwijzen en je informatie geven over instellingen voor alcohol- en drugs-hulpverlening.

Als je in het vak werkt, heb je het recht om:

- ◆ *te werken in een veilige en hygiënische omgeving;*
- ◆ *een klant te weigeren;*
- ◆ *bepaalde seksuele handelingen te weigeren.*

En mag je:

- ◆ *niet gedwongen worden alcohol of drugs te gebruiken;*
- ◆ *niet gedwongen worden zonder condoom te werken;*
- ◆ *zelf bepalen wanneer en naar welke dokter je gaat voor soa-onderzoek.*

Wat kan je doen als je wilt stoppen met prostitutiewerk?

Misschien denk je er wel eens over om 'uit de prostitutie' te gaan.

Je kan er genoeg van hebben of je hebt veel last van een soa die niet te genezen is. Maar wat dan? Het is niet makkelijk om uit te stappen. Er zijn mogelijkheden, stap eens naar het CWI (voormalig arbeidsbureau, Centrum Werk en Inkomen) of neem contact op met Stichting de Rode Draad, het Prostitutie Informatie Centrum of Prostitutie Maatschappelijk Werk (zie adressen). Deze instellingen kunnen hulp en advies bieden.

Soa-onderzoek

Voor informatie over soa-onderzoek in jouw regio, kan je in het telefoonboek onder de G naar de dichtstbijzijnde GGD zoeken. Ook staat er een overzichtskaart met alle GGD-en op de website van GGD Nederland: www.ggd.nl

*Adressen, websites en
telefoonnummers*

Drempelvrije soa-poliklinieken

Voor gratis en anoniem soa-onderzoek

AMSTERDAM

Soa-polikliniek GGD

Groenburgwal 44

1011 HW AMSTERDAM

tel: 020 – 555 58 22

ROTTERDAM

Academisch Ziekenhuis Rotterdam (AZR), lokatie Dijkzigt

Afdeling dermatologie

Dr. Molewaterplein 40

3015 GD ROTTERDAM

tel: 010 – 463 58 77

Sociaal verpleegkundige soa:

tel: 010 – 463 54 90

Haven Ziekenhuis

Afdeling dermatologie

Haringvliet 2

3011 TD ROTTERDAM

tel: 010 – 404 34 17

GGD gezondheidslijn:

tel: 010 – 433 99 66

DEN HAAG

Medisch Centrum Haaglanden

Lijnbaan 32

2512 VA DEN HAAG

tel: 070 – 330 24 34

Sociaal verpleegkundige soa:

tel: 070 – 33 02 434

en bij GGD, tel: 070 – 35 32 000

Haga Ziekenhuis, lokatie Leyenburg

Leyweg 275

2545 CH DEN HAAG

tel: 070 – 359 25 32 van 8:00 – 12:30 en 14:00 – 16:15

UTRECHT

Universitair Medisch Centrum

Heidelberglaan 100

3584 CX UTRECHT

tel: 030 – 250 74 43

Sociaal verpleegkundige soa:

tel: 030 – 250 74 14

Niet drempelvrije-poliklinieken

MAASTRICHT

Academisch Ziekenhuis Maastricht

P. Debyelaan 25

6229 HX MAASTRICHT

tel: 043 – 387 65 43

Sociaal verpleegkundige soa:

tel: 043 – 382 17 95 / bij de GGD, tel: 043 – 382 17 98

GRONINGEN

Academisch Ziekenhuis

Hanzeplein 1

9713 GZ GRONINGEN

tel: 050 – 361 61 61

Sociaal verpleegkundige soa:

bij GGD, tel: 050 – 361 28 67

NIJMEGEN

Universitair Medisch Centrum St. Radboud

René Descartesdreef 1

6225 GL NIJMEGEN

tel: 024 – 361 32 80

Sociaal verpleegkundige soa:

Bij de GGD: tel: 024 – 329 71 20

www.ggd-nijmegen.nl, soa@ggd-nijmegen.nl

LEIDEN

Leids Universitair Medisch Centrum

Albinusdreef 2

2333 ZA LEIDEN

tel. 071 – 526 26 30

Sociaal verpleegkundige soa:

Telefonisch spreekuur, tel: 071 – 516 33 22 / 516 33 33

DORDRECHT

GGD Zuid-Holland Zuid

Korte Parallelweg 51,

3311 JN DORDRECHT

tel: 078 – 6321999 (op dinsdag en donderdag) / 078 – 632 18 32

Spreekuur, alleen volgens afspraak: op dinsdag en donderdag van 10.00 tot 11.00 uur.

Voorlichting

Soa Aids Nederland

Keizersgracht 390

1016 GB AMSTERDAM

tel: 020 – 62 62 669

fax: 020 – 62 75 221

www.soaids.nl, info@soaids.nl

Aids Soa Infolijn 0900-204 204 0 of 0900-AIDSSOA
(€ 0,10 /min). Voor telefonische informatie over veilig werken,
klachten, soa en hiv.

www.indeprostitutie.nl

Een website met informatie over alle aspecten van het werken in
de prostitutie; veilig werken en soa, je rechtspositie als prostituee
en hulpverlening.

Condomerie

Warmoesstraat 141,
1012 JB AMSTERDAM
Tijdelijk adres tot najaar 2006:
Sint Jansstraat 33
1012 HG AMSTERDAM
tel: 020 – 627 41 74

www.condomerie.com, condoms@condomerie.com
Condoomspeciaalzaak en –groothandel, met grote productkennis
van condooms

Hulpverlening

Vertrouwensvrouw prostituees Amsterdam

GGD Amsterdam
Groenburgwal 44
1011 HW AMSTERDAM
tel: 020 – 555 57 15
tvdhelm@ggd.amsterdam.nl
Hulpverlening en ondersteuning aan prostituees in Amsterdam

Humanitas-Rotterdam

Prostitutie Maatschappelijk Werk

P. de Hooghweg 110

3024 BH ROTTERDAM

tel: 010 – 425 01 01

pmw@humanitas-rotterdam.nl

SHOP Den Haag

Herengracht 20

2511 EH DEN HAAG

tel: 070 – 361 47 47

www.shop-den Haag.nl, info@shop-den Haag.nl

Hulpverlening en opvang (ex)prostituees.

Hulpverlening bij zwangerschap

StiSAN

tel: 020 – 521 01 12

www.stisan.nl, info@stisan.nl

Medisch verantwoorde zwangerschapsonderbreking.

Informatie over abortus en adressen van abortusklinieken.

FIOM

Landelijk informatienummer: 073 – 612 88 21

www.fiom.nl, landelijk.bureau@fiom.nl

Voor hulp en advies bij problemen rond zwangerschap.

Informatie voor en door prostituees

Stichting de Rode Draad

Kloveniersburgwal 47

1011 BX AMSTERDAM

tel: 020 – 624 33 66

www.rodedraad.nl, info@rodedraad.nl

de Wallenwinkel

PIC (Prostitutie Informatie Centrum)

Enge Kerksteeg 3

1012 GV AMSTERDAM

tel: 020 – 420 73 28

www.dewallenwinkel.nl, www.pic-amsterdam.com

Informatiecentrum voor prostituees, klanten, toeristen en studenten.

Drugs

Drugsinfolijn 0900 – 1995

Daag en nacht bereikbaar, 7 dagen in de week

www.drugsinfo.nl

Colofon

DATUM: november 2005

DRUK: geheel herziene uitgave

ILLUSTRATIES: Westrup illustraties, Wageningen

GRAFISCH ONTWERP: Peter te Bos

OPMAAK: Rineke Kosten

DRUKWERK: Drukkerij van Amerongen

UITGAVE: Soa Aids Nederland, Amsterdam

Dit boekje is verkrijgbaar bij de GGD en wordt gratis verstrekt.

© Soa Aids Nederland, november 2005

Zonder toestemming van Soa Aids Nederland mag niets uit deze uitgave overgenomen of vermenigvuldigd worden.

